

VRIJ
ZICHT
OP

CHRISTENDOM

Jos van de Laar
Vrij Zicht op christendom

ISBN 978 94 6036 !!! !
NUR 132/133
Trefw.: Mens en maatschappij

Copyright © 2015 Uitgeverij DAMON Budel

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp).
Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Fotocredits: BYU photo, Damon archief, Robert J. Daveant, Getty Images, Meunierd, Pres Panayotov, Shutterstock.com
De uitgever heeft ernaar gestreefd alle copyrights van de in dit boek opgenomen illustraties te regelen. Eenieder die meent alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

Realisatie: Uitgeverij DAMON bv
Ontwerp: Löss Ontwerp, Geert Hermkens

Hoofdstuk 1

Hoofdstuk 2

Hoofdstuk 3

Hoofdstuk 4

Hoofdstuk 5

Hoofdstuk 6

Voorwoord 5

Over het ontstaan van het christendom 6

Paragraaf 1 De christelijke geloofsbelijdenis 6

Paragraaf 2 Ontstaan van het Nieuwe Testament 9

Paragraaf 3 Diversiteit binnen de eerste volgelingen van Jezus 13

Op zoek naar de historische Jezus 16

Paragraaf 1 Evangeliën als bron van informatie over Jezus 16

Paragraaf 2 Wie was Jezus? 17

Paragraaf 3 Op zoek naar de geliefde van Jezus 18

Paragraaf 4 De historische vraag naar de kruisdood van Jezus 21

Thema Nавolging van Jezus: kiezen voor de armen 25

Van Jezus naar de leer over Jezus 26

Paragraaf 1 De betekenis van Paulus voor het christendom 26

Paragraaf 2 Het Nieuwe Testament: paal en perk aan de meningen over Jezus 28

Paragraaf 3 De vaststelling van de canon van het Nieuwe Testament 29

Van de beweging rond Jezus tot machtige staatskerk 30

Paragraaf 1 Van beweging rond Jezus tot kerkelijk instituut 30

Paragraaf 2 Het kerkelijk instituut wordt staatskerk 36

Paragraaf 3 De begrippen 'beweging' en 'instituut' 37

Thema De Constantijnse ommekeer 39

Over paus en keizer, troon en altaar, kerk en staat 16

Paragraaf 1 Van bisschop van Rome tot paus 40

Paragraaf 2 De keizer als baas van de kerk 42

Paragraaf 3 Karel de Grote en het christendom 45

Paragraaf 4 Conflict tussen wereldlijke en geestelijke macht 45

De reformatie 48

Paragraaf 1 Voorspel tot de reformatie 48

Paragraaf 2 De reformatie 50

Hoofdstuk 7

Christendom en de moderne tijd	55
Paragraaf 1 Wat de moderne tijd bracht en de reactie van de kerken	55
Paragraaf 2 Verzuiling	57
Paragraaf 3 Pogingen tot vernieuwing	59
Paragraaf 4 Katholieken en protestanten werken samen: het CDA	60
Paragraaf 5 Ledenverlies van christelijke kerken: oorzaken	62
Thema Veranderende christelijke opvattingen over een leven na de dood	65

Hoofdstuk 8

Over een geprivatiseerd christendom	70
Paragraaf 1 Wat is privatisering van levensbeschouwing?	71
Paragraaf 2 Waarom Hitler in 1933 een geprivatiseerd christendom afdwong	72
Thema De historische bijdrage van het christendom aan onze cultuur	78

Hoofdstuk 9

Nadenken over de toekomst van het christendom	82
Paragraaf 1 Over de nabije toekomst van het christendom	83
Paragraaf 2 Keuzes die men binnen christelijke organisaties moet maken	84

Begrippen	88
------------------	-----------

Robert Silvers, *Living Jesus*.

In boeken over het christendom, ook in een studieboek als dit, komen steevast onderwerpen aan de orde als: 'Wie was Jezus van Nazareth?', 'Wat is het Nieuwe Testament voor een boek?' en 'Wat bevatten de evangeliën aan historische feiten?' En natuurlijk ook de geschiedenis: het christendom in de middeleeuwen, het monnikenwezen, de misstanden in de kerk en de reformatie, de confrontatie met de Verlichting, de opkomst van wetenschap en techniek, de industriële revolutie, het christendom in onze tijd en de positie van de kerken in gesecculariseerde westerse landen waarin mensen zich niet langer simpel de les laten lezen maar zelf hun weg kiezen. Dat alles komt ook in *Vrij Zicht op christendom* aan de orde.

Maar zoals ieder boek over christendom ook bepaalde accenten plaatst, gebeurt dat hier ook. In *Vrij Zicht op chris-*

tendom besteden we namelijk extra aandacht aan de positie die het christendom in de maatschappij innam en nog inneemt. Daarmee wordt ook duidelijk dat een juist begrip van onze cultuur niet mogelijk is als je het christendom daar niet bij betreft. In de loop van de westerse geschiedenis is veel van wat het christendom heeft gezaaid elders opgeschoten en dan niet meer als christelijk herkenbaar.

De geschiedenis van het christendom begint hoe dan ook, dat zul je ongetwijfeld weten, met de persoon van Jezus van Nazareth. Al bij dat allereerste begin spelen politieke machtsverhoudingen een beslissende rol. Het zijn de Romeinse machthebbers die Jezus van Nazareth ter dood veroordelen omdat hij zich uitgegeven heeft voor koning van de Joden. Die executie was het begin van een geschiedenis van tweeduizend jaar waarin het christendom telkens in nieuwe situaties geconfronteerd werd met de maatschappij en haar politieke machtsverhoudingen. Zo zal het christendom gedurende de eerste eeuwen te maken krijgen met diezelfde Romeinse machthebbers, en ook de invloed ondergaan van een maatschappij die niet doortrokken is van een Joodse, maar van een Grieks-Romeinse cultuur. Vervolgens zal het christendom zelf mede vormgeven aan de maatschappij, met name tijdens de middeleeuwen. Het christendom zal eeuwen in het centrum van de politiek en de maatschappij staan in de vorm van een verbond tussen troon en altaar. In onze tijd kennen we het christendom heel anders, namelijk in een vorm waarin het vele stappen heeft moeten terugzetten, terug uit dat centrum van de macht. Christelijk geloof is in belangrijke mate een privézaak geworden, de kerken zijn niet langer medeheersers in de samenleving maar eerder een soort particuliere instellingen naast zovele andere.

Dat zal ons bij de laatste hoofdvraag van dit boek brengen, de vraag naar de toekomst van het christendom.

Nog een praktische tip: achterin dit boek tref je een begrippenlijst aan; raadpleeg die als je woorden tegenkomt waarvan de strekking je niet duidelijk is.

Hoofdstuk 1

Over het ontstaan van het christendom

Beginnen bij het begin: dat lijkt voor de hand te liggen. Bij het christendom begin je dan waarschijnlijk bij de persoon van Jezus. Want hoe dan ook: daar ligt het begin van het christendom. Maar het probleem daarbij is wel dat over de persoon van Jezus *historisch* gezien niet zoveel met zekerheid gezegd kan worden. Wat over hem gezegd wordt in de Bijbel is een nooit volledig te ontwarren kluwen van feiten en fictie, van wat gebeurd is en de betekenis die daaraan werd toegekend.

Over de betekenis die men toekent aan Jezus kan des te meer gezegd worden. En daarom beginnen we daar, in het jaar 325. Waarom precies in dat jaar zal verderop duidelijk worden. Daarna zullen we de weg terug de geschiedenis inslaan om dan in hoofdstuk 2 uit te komen bij de persoon van Jezus van Nazareth.

Jezusbeeld in de eerste eeuwen: Jezus afgebeeld als keizer.

Paragraaf 1 De christelijke geloofsbelijdenis

Het christendom is wereldwijd verspreid, maar daarbij ook verdeeld: katholieken, protestanten van diverse richtingen, Oosters-Orthodoxe christenen, anglicanen, leden van pinkstergemeenten enzovoorts. Maar ondanks die verdeeldheid speelt in al die richtingen de geloofsbelijdenis een rol: een tekst waarin kort en bondig staat wat het christelijk geloof inhoudt. En al wijken de verschillende vertalingen onderling soms wat af, ze gaan uiteindelijk allemaal terug op de geloofsbelijdenis uit het jaar 325. Een tekst die in de stad Nicea destijds werd vastgesteld.

De christelijke geloofsbelijdenis is geen tekst die Jezus heeft bedacht en uitgesproken maar kwam pas driehonderd jaar na zijn dood tot stand. Driehonderd jaar waarin het christendom nog meer verdeeld was dan in onze tijd en waarin enorm gekibbeld en geruzied werd, vooral over de figuur van Jezus. Waar gingen die conflicten dan precies over? Verderop komt die vraag uitdrukkelijker aan de orde maar bij wijze van inleiding op de geloofsbelijdenis toch alvast het volgende.

Een belangrijk conflict ging over de vraag of Jezus nu wel of niet God was: is Jezus een mens? Is hij God? Of misschien God én mens? Een presbyter uit Alexandrië, Arius (±250-

Christus' verrijzenis uit de dood is een centraal gegeven van het christelijk geloof. Andrea Mantegna, 1437.

336) stelde dat als er werkelijk sprake wil zijn van een monotheïsme, Jezus nooit God kan zijn, want dan zouden we twee goden hebben. Jezus moet daarom een menselijk schepsel zijn geweest, weliswaar een verheven schepsel, maar in ieder geval een *menselijk* schepsel. De later heilig verklaarde kerkvader Athanasius (±295-373) ging fel in tegen deze opvatting van Arius. Hij stelde dat als Jezus Gods Zoon wordt genoemd, Jezus ook een goddelijke natuur moest hebben gehad.

Om de eenheid binnen al die vormen van christendom enigszins te bewaren werd een canon vastgesteld: een lijst van de boeken van het Oude Testament in een Griekse vertaling uit de tweede eeuw voor Christus en een lijst van de boeken die we nu kennen onder de naam Nieuwe Testament. Maar die teksten zijn voor velerlei uitleg vatbaar en daarmee was de christelijke leer toch nog onvoldoende scherp geformuleerd. Dat is de achtergrond van het ont-

staan van een duidelijk geformuleerde leer van de kerk: het credo, ofwel de geloofsbelijdenis. Al rond het jaar 170 had Ireneüs van Lyon een tekst geschreven die aardig leek op de latere geloofsbelijdenis. Uiteindelijk ontstond na een lange periode van discussiëren de geloofsbelijdenis. Het concilie (kerkvergadering) van Nicea in het jaar 325 was daarbij heel belangrijk. Het werd voorgezeten door niemand minder dan de keizer van het Romeinse Rijk: Constantijn.

Bij die gelegenheid werd om te beginnen het lastige vraagstuk opgelost of er drie goden of één god was. De oplossing luidde: God is Vader, Zoon en Heilige Geest maar die drie zijn één. Credo in unum Deum: 'ik geloof in één God' zo begint de geloofsbelijdenis die toen werd opgesteld. Maar ook de vraag wie Jezus was vroeg om een beslissing: is Jezus God (Athanasius) of mens (Arius)? Er werd een compromis gevonden: Jezus is van het zelfde wezen als God de Vader; alle mensenzielen zijn immers van god-